

TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ PRIMJER JEDNOG UMJETNIKA

1.

Čuvari nade u vaskrsnuće slobodne crnogorske države

» Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Nasilna aneksija Kraljevine Crne Gore od strane Kraljevine Srbije u predvečerje stvaranja nove državne zajednice Kraljevine SHS/ Jugoslavije predstavlja početak jednog od najtežih perioda u crnogorskoj historiji. Pored svih poznatih metoda djelovanja okupatora u cilju denacionalizacije, asimilacije i devastacije države i naroda prema kojima djeluje, zvanični Beograd je u slučaju Crne Gore poseban akcenat dao na brisanju svih osobenih identitetskih karakteristika crnogorskog naroda.

ZVONO, BRIJEST I DRUGO

Sve je bilo podređeno tome da se ubije historijska, nacionalna i državotvorna svijest i memorija crnogorskog naroda. Evo nekoliko eklatantnih primjera. Mitsko crkveno zvono Ivana Crnojevića skinuto je sa Cetinskog manastira i kako je pisao dr Radoslav Rotković: "To staro zvono smetalo je brisačima crnogorske historije, pa su ga pod izgovorom da je napuklo, poslali u Vojvodinu da se preto-pi, i od njega su mesingane kva-kve na kapijama vojvođanske gospode". A to zvono se nekoliko vjekova oglašavalo u svim važnim, tužnim i svećanim trenucima crnogorske historije. Takođe, 1918. pošekli su i čuveni stari brijest ispred Njegoše-

Janko Brajović - Bista britanske princeze Aleksandre

Janko Brajović je nakon vojnog poraza crnogorske vojske od Austrougarske, otišao preko Albanije i Italije u Francusku, u egzil. Nakon boravka u Francuskoj i nekoliko evropskih zemalja, Janko Brajović je odlučio da otputuje za Ameriku, smatrajući da je tamo moguće naći rješenje za komplikovanu političku situaciju u kojoj se nalazila Kraljevina Crna Gora

Objavljujemo izlaganje Nenada Stevovića na temu "Nasilna aneksija Crne Gore i otpor Hrvata i Crnogoraca unitarizmu u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji (1918-1941)" koje je podnijeto na Okruglom stolu u Hrvatskom saboru u Zagrebu 14. decembra 2018.

Janko Brajović sa bistama kralja Nikole i kraljice Milene

ve Biljarde, tu od naroda poštovanu sudnicu pod otvorenim nebom u središtu crnogorske prijestonice. Pošećeno je u inat tradiciji i pozitivnom odnosu naroda prema stablu koje je bilo vitalan simbol nacionalnog identiteta Crnogoraca i pod kojim se sastajao i sudio Senat, a knjaz Nikola srijetao sa narodom, svojim podanicima i strancima da bi razmatrao važna javna pitanja, ali i individualne molbe i žalbe. Zatim, rušenje Njegoševih stare kapele na Lovčenu i izgradnja nove kapele sa pečatom kralja Aleksandra Karađorđevića, zabrana nošenja crnogorske kape sa tradicionalnim obilježjima i namećanje na njima simbola sa 4 oca, sa četiri ćirilica slova na glavi kao simbolični dokaz potpune dominacije nove ideologije nad crnogorskom nacionalnom svijesti. Ponižavajući odnos prema crnogorskoj ratnoj zastavi, alaj barjaku. Ukidanje Crnogorske crkve i tortura prema svještenicima koji nisu prihvatili srpsku crkvu kao novi vjerski autoritet. Pritisak i zahtjev novih učitelja da daci u školama u Crnoj Gori moraju govoriti ekavicu... Sve nabrojano samo su neki od primjera metode udara na kolektivno pamćenje crnogorskog naroda

Istorijski brijest pored Biljarde, crtež

o sopstvenim, vjekovima stvaranim, osobenim identitetskim karakteristikama. Posljedice takvog ponašanja osećaju i današnje generacije građana Crne Gore i one se ispoljavaju kroz zaborav, nejasnoće pojedinih procesa i događaja iz tog perioda i kroz "crne rupe" u kolektivnom sećanju.

JANKO BRAJOVIĆ

Život, djelo i sudbina velikog crnogorskog umjetnika, patriote i politički angažovanog emigranta, vajara Janka Brajovića predstavlja drastičan primjer udara na kulturu sećanja crnogorskog naroda direktno prouzrokovanim stanjem u Crnoj Gori između dva svjetska rata. Janko Brajović je bio prvi međunarodno priznati vajar iz Crne Gore i veliki prijatelj hrvatskog političara Stjepana Radića. Godine 1916. počela je tridesetogodišnja tragedija države Crne Gore i crnogorskog naroda, koja je prouzrokovala teške posljedice u državotvornom, nacionalno-identitetskom, ekonomskom, demografskom i kulturološkom smislu. Kapitulacija crnogorske vojske, austrijska okupacija, egzil kraljevske porodice i vlade u Francuskoj, narod u internaciji po logorima monarhije, vojska

u egzilu u Italiji, glad u zemlji, tortura, javne egzikucije rodoljuba i umiranje, izdaja saveznika, srpska okupacija, tzv Podgorička skupština, krah Božićne pobune, nasilno uki-danje Crnogorske crkve... Sve je to ostavilo duboke ožiljke u kolektivnom sećanju Crnogoraca i svih onih koji Crnu Goru osećaju kao jedinu svoju domovinu. Mnogi njeni građani, ne prihvatajući takvo stanje, napuštali su Crnu Goru, noseći je i dalje u srcu i mislima, sa vječno tinjajućom željom da će se jednoga dana vratiti u svoju slobodnu domovinu.

DOŽIVOTNA EMIGRACIJA

Smrt kralja, raspuštanje vojske u Gaeti i crnogorske vlade u egzilu, kao i težak život u

emigraciji, stalne seobe, čežnja za familijom i rodnom grudom, su razlozi što se većina od njih, vratila nazad u zemlju nevoljno prihvatajući postojeće stanje, tražeći amnestiju uz davanje lojalnosti novom režimu. Međutim, bilo je onih koji nijesu željeli da se vrate u Crnu Goru dok ona ne bude slobodna i suverena država dostojna svog više-vjekovnog trajanja. Oni su nastavili da se bore, žive i umiru u tuđini, zaboravljeni, daleko od Crne Gore. Ti slikoviti romaneskni likovi, čuvari nade u vaskrsnuće Crne Gore, sami sebe su osudili na doživotnu emigraciju. Nastavili su tu na du da gaje i onda kada su postali svjesni da je povratak crnogorske nezavisnosti, u

Janko Brajović sa suprugom

Okupaciona vojska je sprovodila smišljeni udar na kolektivno pamćenje crnogorskog naroda o sopstvenim, vjekovima stvaranim, osobenim identitetskim karakteristikama. Posljedice takvog ponašanja osećaju i današnje generacije građana Crne Gore i one se ispoljavaju kroz zaborav, nejasnoće pojedinih procesa i događaja iz tog perioda i kroz "crne rupe" u kolektivnom sećanju

tadašnjem trenutku, bila nemoguća misija. Svjesni su bili i svoje uloge, znajući da je najgore stanje jednog naroda da izgubi vjeru u borbu da sutra može i mora biti bolje.

BEČKI ĐAK

Jedan od njih je bio i Janko Brajović, politički emigrant, patriota i prvi crnogorski vajar svjetske reputacije. Rođen je 1889. godine u Bjelopavličima. Nekoliko godina nakon njegovog rođenja porodica Brajović preselila se na Rijeku Crnojevića, nadomak Cetinja. Kuća Brajovića bila je u neposrednoj blizini zimovnika kralja Nikole zvanog Ljeskovac u kojem se, nekoliko mjeseci prije Jan-kovog rođenja, rodio Aleksandar Karađorđević unuk Knjaza Nikole i sin njegove najstarije kćeri Zorke. Janko-va sklonost prema umjetnosti nije ostala nezapažena, pa ga je kralj Nikola poslao na školovanje prvo u Italiju a zatim u Francusku i Austriju, de je na Akademiji umjetnosti u Beču završio vajarstvo. Kada je Crna Gora ušla u rat Janko Brajović se odazvao zovu otadžbine. U Prvom balkanskom ratu jedva je preživio nakon teškog ranjavanja tokom borbi na Bardanjoltu na Skadarskom frontu. Oporavio se poslije nekoliko operacija i šestomjesečnog bolničkog liječenja.

EGZIL

Tokom Prvog svjetskog rata bio je najprije u štabu princa Petra, a kasnije u štabu kralja Nikole, sa kojim je, nakon vojnog poraza crnogorske vojske od Austrougarske, otišao preko Albanije i Italije u Francusku, u egzil. Nakon boravka u Francuskoj i nekoliko evropskih zemalja, Janko Brajović je odlučio da otputuje za Ameriku, smatrajući da je tamo moguće naći rješenje za komplikovanu političku situaciju u kojoj se nalazila Kraljevina Crna Gora nakon vojne kapitulacije i okupacije zemlje tokom i reokupacije nakon završetka Prvog svjetskog rata.

(Nastavlja se)

TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ PRIMJER JEDNOG UMJETNIKA

2.

Istorija kao epopeja borbe za čast i slobodu

» Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Janko Brajović je u Americi ostao tri godine i tamo se povezoao i sarađivao sa crnogorskom patriotskom emigracijom. Bio je veoma aktivan po tom pitanju tako da su Crnogorci u SAD tražili od njega da bude njihov izaslanik na Mirovnoj konferenciji u Parizu i da zastupa stav da nezavisna Crna Gora ne treba da postane dio Jugoslavije. Janko Brajović je 1919. godine u Detroitu objavio propagandno političku brošuru "Glas Crne Gore" (The Voice of Montenegro), koja je imala karakter programskog okvira djelovanja crnogorske emigracije lojalne dvoru i vladi u egzilu. Istoričar Šerbo Rastoder je 2004. godine, u dvotomnoj studiji "Crna Gora u egzilu 1918-1925", objavio njen prevod. Janko Brajović u svojoj brošuri između ostalog navodi:

NIPOMENA CRNOJGORI

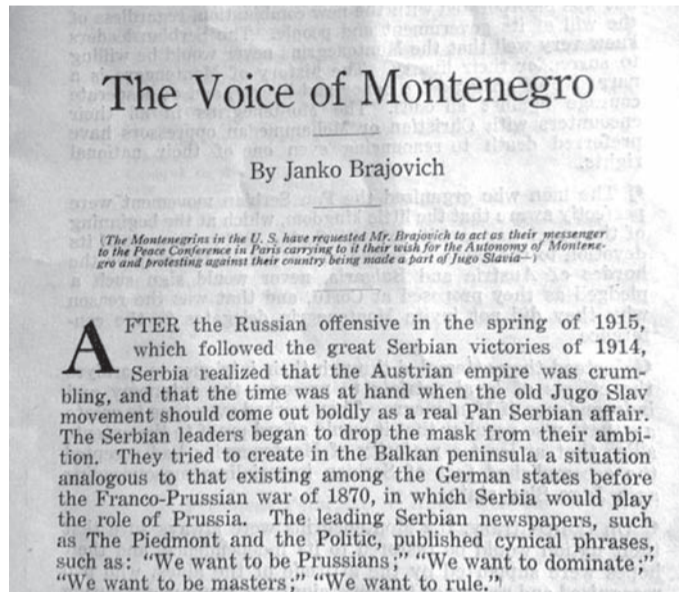
"Nakon ruske ofanzive u proljeće 1915, koja je uslijedila nakon velikih srpskih pobjeda 1914. godine, Srbija je shvatila da se austrijsko carstvo ruši i da je blizu vrijeme kada će jugoslovenski pokret samopouzdanje izroniti na površinu kao svesrpska stvar. Srbijanske vođe počele su da otkrivaju svoje ambicije. Pokušavali su da na Balkanskom poluostrvu stvore situaciju istovjetnu onoj između njemačkih država prije franko-pruskog rata 1870, u kojoj bi Srbija igrala ulogu Prusije. Vodeće srbijske novine, kao što su Pijemont i Politika, objavljivale su cinične fraze, poput: "Želimo da budemo Prusi", "Želimo da dominiramo", "Želimo da budemo gospodari", "Želimo da vladamo". Pod pokroviteljstvom Srbije održana je konferencija na Krfu u ljeto 1917, na kojoj je proglašena poznata Krfska deklaracija. Ona je trebalo da obuhvati sve principe na kojima treba da bude postavljena nova jugoslovenska nacija. Jasno je promovisala priznavanje principa slobode i narodnog suvereniteta; ali, kao još bolji dokaz njene iskrene

Crnu Goru su 1918. zaposjeli srbijanski vojnici i bande pljačkaša koji su de facto poništili suverenitet države. "Tako je jedna šest vjekova nezavisna zemlja postala oblast Srbije. Imovina kralja Nikole je zaplijenjena, a njegovi oficiri primorani da se zakunu na vjernost kralju Petru od Srbije. Umjesto poštovanja tobože obećane slobode naroda, najugledniji crnogorski građani su maltretirani, zatvarani, pa čak i ubijani. Njihove kuće su opljačkane i uništene, a njihove žene i djeca prebijani"

Janko Brajović (drugi s lijeva) 1928. godine u Kanadi

nosti, sadržala je, između drugih izjava povjerenja, sljedeći paragraf: "Ova država (t. j. nova jugoslovenska nacija) ima da bude ustavna monarhija, demokratska i parlamentarna, na čelu sa Karađorđevićima dinastijom koja je uvijek dijelila nacionalna osjećanja i koja stavlja volju naroda iznad svega. Ime ove države biće Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca". Kako svako može primijetiti, nema ni pomena o Crnoj Gori, koja nije legalno predstavljena na Konferenciji, ali je uključena u novu kombinaciju bez obzira na volju svoje vlade i naroda. Srbijanske vođe su vrlo dobro znale da se Crnogorci ne bi odrekli svoje slobode. Istorija Crne Gore je epopeja borbe za čast i slobodu, kao i očajničke hrabrosti protiv svih zala. Crnogorci su u svim svojim susretima sa hrišćanskim ili muhamedanskim agresorima više voljeli smrt

Početak Brajovićeve brošure (Glas Crne Gore)

nego da se odreknu makar i jednog svog nacionalnog prava. Ljudi koji su organizovali svesrpski pokret bili su savršeno svjesni da je ovo malo kraljevstvo, koje je na početku Velikog rata vezalo sudbinu sa Srbijom i, kao rezultat svoje

odanosti srbijanskoj stvari, bilo zbrisano sa mape od austrijskih i bugarskih hordi, nikada ne bi potpisalo takvu obaveznu predloženu na Krfu i baš zato nijesu pozvali crnogorske delegate na konferenciju. Umjesto toga, nastojali su da svojim

intrigama parališu napore lojalnih patriota da sačuvaju autonomiju i nezavisnost Crne Gore. Sve vrijeme su se trudili da stvore nesređenu situaciju kako bi pribavili dokaze silama Antante da je najmanje polovina Crnogoraca prihvatila gotovu činjenicu srbijanskog imperijalizma lažno prikazanog u vidu jugoslovenske države."

OKUPACIJA

Brajović dalje objašnjava da Crnu Goru po završetku rata nijesu zaposjele francuske trupe, već srbijanski vojnici i bande pljačkaša koji su de facto poništili suverenitet države, čije je legalne institucije zamijenila srbijanska administracija. On zaključuje: "Tako je jedna šest vjekova nezavisna zemlja postala oblast Srbije. Imovina kralja Nikole je zaplijenjena, a njegovi oficiri primorani da se zakunu na vjernost kralju Petru od Srbije. Umjesto poštovanja tobože obećane slobode naroda, najugledniji crnogorski građani su maltretirani, zatvarani, pa čak i ubijani. Njihove kuće su opljačkane i uništene, a njihove žene i djeca prebijani".

MAHINACIJE SRPSKIH ŠPIJUNA

U dijelu brošure u kojem govori o intrigama i klevetama koje srbijanske birokrate vode protiv Crne Gore u Evropi i SAD Janko Brajović navodi: "Gotovo svi u Americi sjećaju se impresivnog suđenja trinaestorici Crnogoraca koji su ovdje uhapšeni nakon denunciranja srbijanskih agenata a vezano za optužbu o kovanju

Objavljujemo izlaganje Nenada Stevovića na temu "Nasilna aneksija Crne Gore i otpor Hrvata i Crnogoraca unitarizmu u Kraljevini SHS/ Kraljevini Jugoslaviji (1918-1941)" na Okruglom stolu koji je održan u Hrvatskom saboru u Zagrebu 14. decembra 2018.

zavjere za opstrukciju vojnih priprema Sjedinjenih Američkih Država. Federalni agenti koji su istraživali ovaj slučaj otkrili su da je to sve bilo zbog mahinacija srbijanskih špijuna koji su došli u ovu zemlju da pripomognu ujedinjenju Jugoslavije na način koji bi lišio Crnu Goru njene nacionalne individualnosti. Uhapšene osobe je odmah oslobodio savezni sudija Anderson, pošto je dokazano da je njihov jedini prekršaj bilo pružanje oštrog otpora propagandi srbijanskih emisara. U Evropi su srbijanski agenti uspjeli u buđenju antipatije prema Crnoj Gori. Kao posljedica toga ova mala kraljevina ostala je bez materijalne pomoći. Nakon osamnaest mjeseci borbe primorana je da moli Centralne sile za mir u januaru 1916. godine."

SRPSKI CILJEVI

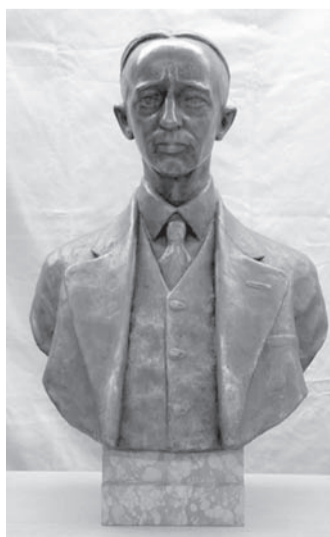
Ciljevi Srbije protiv Crne Gore Janko Brajović je objasnio na sljedeći način: "One koje interesuje zašto je Srbija zauzela tako neprijateljski stav prema Crnoj Gori trebalo bi da razmotre sljedeće činjenice koje ne može pobiti ni jedan apologeta Srbije: Zbog kritičnog stanja u međunarodnoj politici od početka 19. vijeka reputacija Srbije je u velikoj mjeri izgubljena, i to ne samo u inostranstvu već i među drugim jugoslovenskim narodima. Situacija sa dinastijom Karađorđevića, koja je došla na vlast 1903, nakon ubistva kraljevskog para, bila je krajnje teška. Na primjer, Velika Britanija je odbila da ima diplomatske odnose sa Srbijom sve dok kralj Petar ne otpusti atentatore kralja Aleksandra i kraljice Drage. Na drugoj strani, prestiž Crne Gore je, uprkos njenoj malenoj snazi, bio veliki, posebno u Rusiji. Car Aleksandar III nazvao je kralja Nikolu jedinim pravim prijateljem Rusije. (Nastavlja se)

Srbijanske vođe su vrlo dobro znale da se Crnogorci ne bi odrekli svoje slobode. Crnogorci su u svim svojim susretima sa hrišćanskim ili muhamedanskim agresorima više voljeli smrt nego da se odreknu makar i jednog svog nacionalnog prava

Janko Brajović (1889-1948)

Djelo Janka Brajovića

Djelo Janka Brajovića

TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ PRIMJER JEDNOG UMJETNIKA

3.

Okupacionu vojsku su pratili agenti i agitatori

» Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

“Dalje, Crna Gora je, isto kao Srbija, posebna država. Obje su neposredno zainteresovane za uspjeh i prosperitet raznih provincija oslobođenih od turskog i austrougarskog jarma. Istorijska prava Crne Gore uglavnom u Hercegovini, Sjevernoj Albaniji i Boki Kotorskoj imaju prioritet nad pravima Srbije... Odstranjivanje Crne Gore od nasljeđa takve baštine ostavilo bi Srbiju jedinim nasljednikom.”

Agenti i agitatori

Dalje, Janko Brajović u svojoj brošuri govori i o srbijanskoj propagandi u Crnoj Gori i navodi: “Kada su austrijske trupe napustile Crnu Goru nakon primirja, Srbijanci su ušli bez otpora iz bilo kojeg mjesta. Pratili su ih agenti i agitatori. Hiljade sramnih pamfleta razasuto je u cilju izazivanja mržnje prema kralju i njegovoj vladi. Srbijanski vojnici vršili su moralni i fizički pritisak na narod kako bi se dobila podrška za Srbiju i njenu dinastiju. Koristeći krajnju bijedu pojedinaca i službenika koji tokom tri godine nijesu bili u stanju da sakupe makar i jedan cent iz državne riznice, Srbija je pribjela korupciji, služeći se čak i Crvenim krstom. Pomagala je samo onima koji su pristali da postanu njeni agenti. Povremeno je koristila austrijske službenike za regrutaciju novih sljedbenika. U koncentracionim logorima, gdje su Srbijanci i Crnogorci bili zajedno internirani, austrijske čuvarne su podmićivali ljudi iz srbijanskog Crvenog krsta i njeni agenti da teroristu Crnogorce, koji, uprkos svojoj bijedi, nijesu sebi dozvolili da budu korumpirani.”

“SKUPŠTINA”

Istaknuti crnogorski emigrant, patriota i umjetnik se osvrnuo i na takozvanu “Podgoričku skupštinu” opisujući je kao veliku prevaru sa narodnim glasanjem: “Kada su sistematična korupcija i terorizam donijeli plodove kod

Brajović je pisao: Kada su austrijske trupe napustile Crnu Goru nakon primirja, Srbijanci su ušli bez otpora. Hiljade sramnih pamfleta razasuto je u cilju izazivanja mržnje prema crnogorskom kralju i njegovoj vladi. Srbijanski vojnici vršili su moralni i fizički pritisak na narod kako bi se dobila podrška za Srbiju i njenu dinastiju

Nakon neuspjele Božićne pobune protiv okupacionog stanja u Crnoj Gori, Janko Brajović se vratio iz Amerike u Evropu, djelujući na relaciji Francuska – Italija – Velika Britanija. Odnos italijanskih vlasti prema crnogorskoj emigraciji se počeo mijenjati. Ošetio je to u tom periodu i Janko Brajović koji je više puta hapšen u Italiji zbog svog političkog djelovanja i intriga koje su o njegovom radu širili srpski agenti

Janko Brajović

stanovništva, srbijanske vlasti su postigle glavni dio svog programa. Naredili su glasanje za takozvanu “Veliku narodnu skupštinu”, čiji je cilj bio “da se odluči o sudbini Crne Gore”, kao što je navedeno u dekretu. Ovaj akt o izborima potpisale su tri osobe koje ne predstavljaju nikakvu ustavnu vlast u Crnoj Gori. Dvojica od njih nijesu čak ni državljani Crne Gore, već Srbije, g-din Svetozar Tomić, inspektor srbijanskog Odsjeka za javne naredbe, a odnedavno šef Odjeljenja za propagandu protiv Crne Gore u srbijanskom Ministarstvu inostranih poslova, i Petar Kosović, pro-

Djelo Janka Brajovića

Članak o Janku Brajoviću u portugalskom listu Reporter X

fesor u jednoj srbijanskoj školi. Ne treba stalno ponavljati da izbora nije ni bilo i da su umjesto toga poslanike imenovali srbijanske vlasti. Nije dan Crnogorac od društvenog značaja nije bio član tako sazvane “Velike narodne skupštine”. “Velika narodna skupština” je prihvatila odluku da sadašnja dinastija bude zbačena, a Crna Gora ujedinjena sa Srbijom, u kojoj će činiti okrug, isključivo silom. Zasjedala je samo pola dana, a mjesto zasjedanja bilo je opkoljeno komitima, koji su stajali sa bombama u rukama i zahtijevali da glasanje bude u skladu sa dokumentima koji

su, već odštampani, donešeni iz Srbije. Uz to je imenovan Direktorijum od pet članova sa zadatkom “da likvidira crnogorske poslove”. Osobe koje su sačinjavale Direktorijum nijesu nikad imale bilo kakvu ulogu u političkom životu zemlje. Trojica od njih su bili osuđeni za nošenje bombi iz Beograda na Cetinje 1908. i saučesništvo u zavjeri koja je organizovana u srbijanskim krugovima da se ubije kralj Nikola od Crne Gore i započne revolucija u zemlji. Četvrti član bio je gotovo nepismen, a peti student na Beogradskom univerzitetu koji nije položio nijedan ispit”.

Djelo Janka Brajovića

Objavljujemo izlaganje Nenada Stevovića na temu “Nasilna aneksija Crne Gore i otpor Hrvata i Crnogoraca unitarizmu u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji (1918-1941)” na okruglom stolu koji je održan u Hrvatskom saboru u Zagrebu 14. decembra 2018.

UZROK PROPASTI USTANKA

Kada spominje Direktorijum od pet članova Brajović je mislio na Izvršni odbor koji su sačinjavali: vojvoda Stevo Vukotić, Marko Daković, Risto Jojić, Spasoje Piletić i Lazar Damjanović. Te 1919. godine Janko Brajović je u svojoj brošuri predstavio i ciljeve Crne Gore na sljedeći način: “Kao što je general Gvozdenović, prvi crnogorski ministar u Sjedinjenim Američkim Državama, nedavno izjavio u intervjuu objavljenom u The Outlooku, vlada i narod Crne Gore traže da im se obezbijedi pravo da odluče kakva će biti njihova vlada. Da bise ovo postiglo, insistiraju na osnovnom zahtjevu da se prizna politički integritet i autonomna vlast Crne Gore. Crnogorci zahtijevaju mirovnu konferenciju kako bi odbili bilo kakav pokušaj Srbije da silom ili propagandom prisajedini Crnu Goru. Ono što se desilo u Crnoj Gori ne odražava volju naroda. Protivpravna promjena u političkom životu Crne Gore nastala je zbog nasilja srbijanskih trupa. Njihova dužnost kao dijela savezničke vojske bila je zaštita suvereniteta i postojećeg zakonskog reda. Nijesu imali pravo da podstiču revoluciju. Takvo pravo može se dopustiti samo crnogorskim trupama. Saveznički vojnici koji kuju zavjeru protiv postojećeg poredka ne mogu u bilo kom slučaju biti nazvani revolucionarnim trupama. Moraju se u cjelini smatrati “neprijateljskim trupama”. Da je Crna Gora u stvarnosti bila žrtva nasilja koje je izazvano spolja, dokazano je krivim događajima koji su se

ovdje nedavno odigrali. Narod se digao na borbu silom protiv sile. Razlog neuspjeha bio je potpuni nedostatak hrane i oružja. Jedva je jedna petina imala mašinke, topove i drugo moderno oružje. Crnogorci imaju vjere u narode Sjedinjenih Američkih Država i od njih očekuju pomoć u kritičnim trenucima svog političkog života. Propast germanizma i prihvatanje od strane cijelogsvijeta principa predsjednika Wilsona o tom da svaka miroljubiva nacija mora sama odlučiti o svojim političkim institucijama čine da srbijanske intrige u Crnoj Gori, kao i u stranim prijestonicama, budu jednake izdaji lojalnog saveznika, a Krfska deklaracija prevaziđena, kao i Berlinski ugovor. To bi bila negacija svega čega su se Sjedinjene Američke Države i njeni saveznici najupornije držali uprkos ekstremnim žrtvama, ako Crna Gora, mala po površini, ali golema u snazi duha, treba da bude lišena prava da živi kao autonomna država pod svojim sopstvenim imenom i prezimenom.”

POVRATAK IZ SAD

Nakon neuspjele Božićne pobune crnogorskog naroda protiv okupacionog stanja u Crnoj Gori, Janko Brajović se vratio iz Amerike u Evropu, djelujući na relaciji Francuska – Italija – Velika Britanija. Odnos italijanskih vlasti prema crnogorskoj emigraciji, nakon Podgoričke skupštine i Božićne pobune, se počeo mijenjati. Ošetio je to u tom periodu i Janko Brajović koji je više puta hapšen u Italiji zbog svog političkog djelovanja i intriga koje su o njegovom radu širili srpski agenti.

(Nastavlja se)

TRAGEDIJA CRNE GORE KROZ PRIMJER JEDNOG UMJETNIKA

4.

Velikan koji je izbrisan iz nacionalne memorije

» Piše: **Nenad STEVOVIĆ**, publicista i istraživač crnogorske dijaspore

Janko Brajović u jednom intervjuu 1930. godine (The Milwaukee Journal) kaže: "1919. godine počela je prva revolucija protiv Srbijanaca koji su okupirali Crnu Goru. Okrutne metode su preduzimate i oko tri hiljade Crnogoraca je moralo pobjeći u Italiju. Ali, na nesreću, premijer Niti i grof Sforza, tadašnji ministar vanjskih poslova, prodali su Crnu Goru Srbiji. Ja sam bio prvi koga su žrtvovali. Bio sam izručen zlom neprijatelju, i bačen u tamnicu u Beogradu, glavnom gradu Jugoslavije, đe sam proveo dvije godine. Živio sam na ljebu i vodi, spavajući na tvrdom podu. Uslovi u zatvoru su bili katastrofalni. Zatvor, (mislio je na zloglasnu Glavnjaču), je bio jedan od najstarijih u Evropi, sagradili su ga Turci kada su prvi put došli u te krajeve. Na kraju, nakon velike patnje i muke, uspio sam da pobjegnem iz zatvora, uz pomoć mojih prijatelja, prije svega Radića, hrvatskog lidera koji je kasnije ubijen u beogradskom Parlamentu".

OTPOR SRPSKOJ HEGEMONIJI

Janko Brajović je prijateljstvo sa Stjepanom Radićem ovjekovječio modelirajući bistu velikom hrvatskom političaru. Brajović i Radić su dijelili isto

Posljednja fotografija Janka Brajovića

Janko Brajović je bio zatočen dvije godine u beogradskoj Glavnjači. Uspio je da pobjegne iz zatvora, pomoću prijatelja, prije svega Stjepana Radića, hrvatskog lidera. Brajović je prijateljstvo sa Radićem ovjekovječio modelirajući bistu velikom hrvatskom političaru. Bilo bi veoma značajno saznati gdje se sada nalazi ta bista

Objavljujemo izlaganje Nenada Stevovića na temu „Nasilna aneksija Crne Gore i otpor Hrvata i Crnogoraca unitarizmu u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji (1918-1941)“ na Okruglom stolu koji je održan u Hrvatskom saboru u Zagrebu 14. decembra 2018.

Brajović pored biste Nikole Tesle

Brajović pored skulpture Isusa Hrista

političko mišljenje o kraljevini Jugoslaviji, bili su protivnici ujedinjenja i javno se suprotstavljali srpskoj hegemoniji. Prijateljstvo njih dvojice je značajan segment u raskošnom mozaiku crnogorsko – hrvatskih odnosa i bilo bi veoma značajno saznati gdje se sada nalazi bista Stjepana Radića koju je izvajao Janko Brajović.

A kakav je Brajović bio umjetnik govore njegova djela rasuta širom svijeta. Monumentalna statua Isusa Hrista, visoka 2 m i 70 cm, koju je krajem 1925. godine uradio u svom studiju u Noting Hilu u Londonu, uzdigla je Janka Brajovića u sam vrh svjetske vajarске umjetnosti. Brajović je u Londonu, 1926, modelirao bistu dr Ronaldalosa dobitnika Nobelove nagrade za medicinu. Poprsje indijanskog poglavice Jolače iz države Vašington jedno je od najcijenjenijih djela Janka Brajovića. Prvi put predstavljeno je javnosti na prestižnoj izložbi britanske Kraljevske akademije umjetnosti. Sada se nalazi u zbirci galerije Tejt u Londonu i može se vidjeti samo uz specijalnu

dozvolu. Posljednji put bila je javno izložena u toj galeriji 2004. godine na čuvenoj izložbi "Glava uz glavu" kada je izloženo 40 najboljih bisti na svijetu.

MAJSTOR

U Londonu je između ostalih napravio skulpturu kraljice Aleksandre i bistu velikog irskog slikara impresionizma Džona Leverija. U Havani, u zgradi Kubanske akademije nauka, nalazi se bista u bijelom mermeru revolucionara i nacionalnog korifeja Hose Martija. Aplikirajući na javni konkurs vlade Meksika Brajović je dobio ugovor da izradi spomenik generalu Alvaru Obregonu, bivšem predsjedniku Meksika. Za vrijeme svog boravka u toj državi, izradio je i poprsje Hozze Mora del Rija, nadbiskupa katoličke crkve Meksika. U Panami je uradio nekoliko djela među kojima i spomenik Luisa panamskog revolucionara i borca za nezavisnost od Španije. U San Francisku je uradio bistu republikanskog guvernera Kalifornije Džejmsa Rolfa a u Indijani Kloda Bouersa, diplomate i političara demokrat-

ske provenijencije. U Los Anđelosu je modelirao poprsje Bihajmera predsjednika Akademije muzike dok je u Njujorku ovjekovječio američkog nadbiskupa Monsinjora Patrika Šidvika. Za vrijeme boravka u Vašingtonu, Brajović je uradio kip Nikole Tesle. Poznato je da je crnogorski vajar uradio bistu Mersijera belgijskog kardinala u Rimokatoličkoj crkvi i istaknutog naučnika. Autor je i najstarije biste Petra II Petrovića Njegoša. Takođe više puta je modelirao crnogorski kraljevski par. Poznate su biste kralja i kraljice, zatim statua Nikole I na konju i statua kraljice Milene u šedećem položaju.

CRNOGORSKI ZBJEG

Tragična sudbina crnogorskog naroda tokom Velikog rata i gubitak državne nezavisnosti inspirisala je vajara da umjetnički prikaže napuštanje rodne grude i ognjišta velike grupe ljudi, koji simbolizuju sve slojeve crnogorskog društva. Djelo je modelirano u formi reljefa i umjetnik ga naziva Zbjeg. Bista Geri Mekgira, gradonačelnika kanadskog

grada Vankuvera u Britanskoj Kolumbiji, posljednji je poznati rad Janka Brajovića izložen u javnom prostoru. Nabrojan je samo dio umjetničkog opusa velikog umjetnika. Buduća istraživanja će sigurno otkriti mnoga iznenađenja iz njegovog stvaralaštva, imajući u vidu da je jedno vrijeme boravio i u Čileu i Argentini. Brajović je umro u Kanadi, u Vankuveru, 1948. godine. Njegova urna dopremljena je u Crnu Goru i položena, diskretno, u grobnicu brata Savića na Cetinju 1952. godine. Na spomeniku nema njegovog imena. Kultura šećanja je temeljna komponenta kulture jednog naroda i njegove svjesnosti o potrebi očuvanja sopstvenog identiteta. Iako je bio prvi međunarodno priznati vajar iz Crne Gore, Janko Brajović je do skora u svojoj domovini bio zaboravljena ličnost. Nema ga u literaturi, likovnim leksikonima, nepoznat u novim umjetničkim krugovima. Zaboravljeni umjetnik i patriota Janko Brajović je drastičan primjer posljedica sistematskog djelovanja okupatora iz-

Poprsje indijanskog poglavice Jolače iz države Vašington jedno je od najcijenjenijih djela Janka Brajovića. Prvi put je predstavljeno javnosti na izložbi britanske Kraljevske akademije umjetnosti. Sada se nalazi u zbirci galerije Tejt u Londonu i može se vidjeti samo uz specijalnu dozvolu. Posljednji put bilo je javno izloženo u toj galeriji 2004. godine na čuvenoj izložbi "Glava uz glavu" kada je izloženo 40 najboljih bisti na svijetu

Hrvatski političar Stjepan Radić

među dva svjetska rata u cilju brisanja crnogorske nacionalne memorije.

ZASLUGA

Obaveza današnje Crne Gore je da na taj period bači nove snopove svijetla usmjerene na skrivene i zatamljene stranice svoje istorije, i tako učini vidljivim i razumljivim događaje i ličnosti koji su svojom važnošću i žrtvom doprinijeli da danas Crna Gora bude ono što jeste, svoja na svome. Šest decenija nakon smrti Janka Brajovića Crna Gora je obnovila svoju državnu nezavisnost uz značajnu podršku crnogorskih iseljenika širom svijeta. Referendumska pobjeda, 21. maja 2006. godine, zasluga je, ne samo savremenika i direktnih učesnika tog istorijskog događaja, već i svih onih koji su se za nju zalagali od prvog dana nasilnog i nedemokratskog ukidanja državnosti Crne Gore. Poseban pijetet zaslužuju odvažni čuvari nade u vaskrsnuće slobodne Crne Gore, koji su živjeli i djelovali van njenih granica, boreći se protiv nacionalne demencije u čiji je ambis crnogorski narod gurnut tokom i nakon Velikog rata. Jedan od tih čuvara nade bio je crnogorski rodoljub i svjetski umjetnik Janko Brajović.

(Kraj)

Poprsje indijanskog poglavice Jolače

Brajovićev reljef Zbjeg